

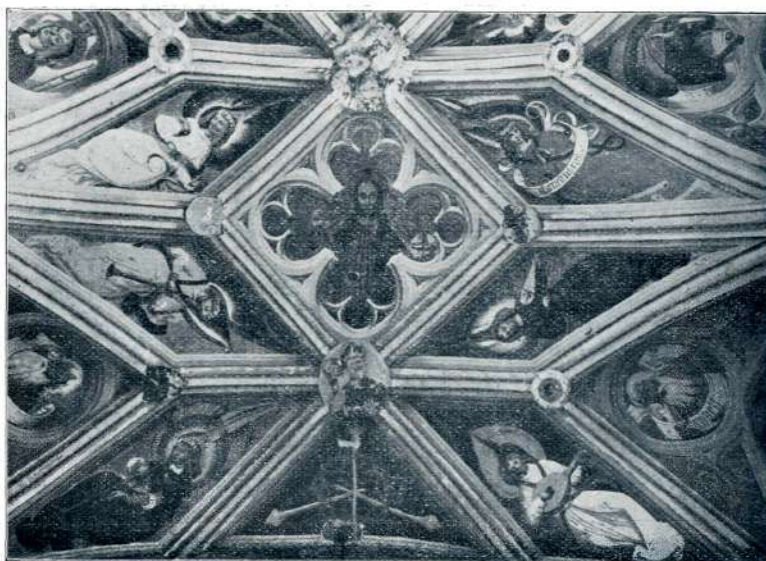
gotško, soditi po mali odprtini glavnega vhoda — na zahodni strani — je bil tudi načrt ladje gotski, med zidanjem pa premenjen po novem, t. j. renesančnem načinu, v katerem je tudi izvršen kamenitni emporij na severni (evangeljski) strani kora. Posebno zanimiv je oboj ladjinega glavnega vhoda po svoji v duhu zgodnje renesance umišljeni okrasbi.

Je li še kje na Slovenskem spominkov iz prave renesančne dobe, mi ni znano, brezdvomno jih je tako malo, da je opravičena trditev: za živahno in spominkov bogato gotško dobo je nastopila velika vrzel umetniške produkcije in je trajala približno sto let, nekako sodobno z reformacijskim gibanjem. Šele predmeti iz druge polovice XVII. stoletja svedočijo o živahnejši produkciji umetnin, ko se je renesančni slog že temeljito bil preobrazil v baročni slog. Iz tega časa je še lepo število bogato sestavljenih in okrašenih oltarjev iz lesa, inkrustiranih z zlatom, s srebrom in z žarečimi barvami, ki so, če niso prenovljene po modernem načinu, — po žarovitosti še sedaj v ravnovesju z dragoceno kovino. Zlasti oltarske stavbe nudijo po določenem časovnem oblikovanju zadostnega gradiva za opazovanje, kako se je stopnjema preminjal slog in okus od tedaj do sedanjega časa. Zidalo nanovo se pa ni pogosto in cerkvene stavbe po deželi (izvun mest) so tudi redko kje tako določno oblikovane, da bi bilo mogoče brez nadaljnjih pripomočnih študij določiti čas postanka. Največ zanesljivih časovnih znakov se nahaja še v oblikovanju zvonikove strehe.

Iz gotške dobe nimamo le številnih, temveč tudi prav zanimivih spominkov, ki so docela ali v večji meri ohranili svoj izvirni značaj in svoje stenske slike. Prav te cerkve se pa ne ponašajo z velikim merilom in s stavbinskimi vrlinami, so le male, ponizne cerkvice podružnice, ki samevajo ob strani živahnejšega prometa na holmih in v malih soseskah stranskih dolin, kjer so varne pred požari in kjer niso čutili potrebe, niti imeli sredstev za premenitev in za moderniziranje. Kvečjemu so žrtvovali okusu časa stenske slike in jih prebelili, prezidavali pa le kaj malega. Da so bili kori gotških cerkva navadno okrašeni s freskami in tudi katera zunanjih sten, dokazujejo ohranjeni in izpod beleža odkriti cikli slik, ostanki in sledovi barv, kjer je ostalo kaj starega ometa.

Naziranje o starih podobah in umetninah vobče se kaže na dvojen način: namreč na širši, zgodovinsko-umetniški način, ki vpoštevava celotno umetniško kulturo in izkuša odkriti in zbrati vse sledove razvoja v naziranje, ki temelji na univerzalnosti in kontinuiteti, nasproti ožjemu estetsko doktrinarnemu, ki ceni in obožava izvestne umetniške kakovosti, razvrščuje umetniške dobe in umetnine po estetski teoriji in jih stavi v zgled kot vesoljnega, absolutnega pomena. V zmislu „umetniških zakonov“, izvajanih iz take estetske dogmatike, so večinoma nastale zbirke umetnin ali umetniške galerije, v katere so nabirali slovite, obče priznane umotvore, brez ozira na njih izvor in organsko zvezo s sodobnim umetniškim gibanjem, torej poleg renesančne iz „klasične“ ali stare rimsko-grške dobe. Slično razpoloženje zastopa moderno načelo „l'art pour l'art“,

vinsko-umetniški način, ki vpoštevava celotno umetniško kulturo in izkuša odkriti in zbrati vse sledove razvoja v naziranje, ki temelji na univerzalnosti in kontinuiteti, nasproti ožjemu estetsko doktrinarnemu, ki ceni in obožava izvestne umetniške kakovosti, razvrščuje umetniške dobe in umetnine po estetski teoriji in jih stavi v zgled kot vesoljnega, absolutnega pomena. V zmislu „umetniških zakonov“, izvajanih iz take estetske dogmatike, so večinoma nastale zbirke umetnin ali umetniške galerije, v katere so nabirali slovite, obče priznane umotvore, brez ozira na njih izvor in organsko zvezo s sodobnim umetniškim gibanjem, torej poleg renesančne iz „klasične“ ali stare rimsko-grške dobe. Slično razpoloženje zastopa moderno načelo „l'art pour l'art“,

IZ CERKVE SV. URHA PRI KRIŽNI GORI

umetnost sama zase, tako tudi umetniški evangelij ali veroizpovedanje klasicizma ob prehodu XVIII. v XIX. stoletje, v dobo naturalizma, sodobnega impresionizma in „proste svetlobe“ (Freilicht).

Centralna komisija zastopa in udejstvuje širše, zgodovinsko-umetniško naziranje, ker ji je sleherni umotvor izraz duševne notranjosti in duševnega vznika; umljivo je torej, da se poleg velikih ali imenitnih predmetov zanima tudi za male, prezirane, domnevno neznatne spominke in ne samo za umotvore v ožjem pomenu besede, le za kipe, slike in stavbe, temveč za vse stvari, na katerih se izraža umetniški okus in umetniška zmožnost, bodisi staro znamenje, oltar, monštranca, kelih, kadilnica, omara ali zvonikova streha. Centralna komisija proglašala načelo: Vsak ohranitve vreden predmet naj ostane na mestu, kjer je, za katero je bil ustvarjen, in le v slučaju, če to nikakor ni mogoče, naj se hrani na